

Lubecka, J., & Zakrzewski, M. (2023). *Polityka historyczna*. Seria „Słowniki Społeczne”. W. Pasierbek & B. Szlachta (Red.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie [recenzja]

Wraz z nastaniem transformacji polityczno-ustrojowej w Polsce zagadnienie polityki historycznej wróciło do łask polskiej humanistyki oraz nauk społecznych. Opowieść o przeszłości Polski, Polaków oraz – szerzej – Europy i Europejczyków zyskała wymiar utylitarny. Dyskurs na temat polityki historycznej pojawił się w przestrzeni publicznej i był kontynuowany – jak trafnie zauważa Katarzyna Kącka z toruńskiego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika – na co najmniej trzech płaszczyznach: politycznej, intelektualnej oraz akademickiej (Kącka, 2015, s. 60). Początkowo debata na temat polityki historycznej, niestety, została zdominowana przez ludzi ze świata polityki. Za sprawą przekazów medialnych można było odnieść – całkiem słuszne – wrażenie, że pozostałe dwa przenikające się nawzajem formaty intelektualny i akademicki oddały pole politykom. Ci ostatni zresztą, nierzadko opierając się na – niewłaściwie rozumianej – polityce historycznej, budowali własne narracje mające służyć doraźnym celom politycznym i pomijali przy tym interesy narodowe. Od kilku lat, szczęśliwie, dla przedstawicieli nauk humanistycznych, społecznych, ale też ekonomicznych dyskusja oscylująca wokół problematyki polityki historycznej zyskuje należne miejsce w dyspucie uniwersyteckiej. Dowodem potwierdzającym tę opinię są coraz liczniej ukazujące się publikacje mające charakter jednostkowych artykułów (Traba, 2010a; Olszewski, 2013; Witek, 2011; Zieliński, 2022), zwartych (najczęściej pokonferencyjnych) publikacji wieloautorskich (Kosiewski, 2006a; 2006b; Nowinowski, Pomorski, & Stobiecki, 2008; Korzeniewski, 2008; Kącka, Piechowiak-Lamparska, & Ratke-Majewska, 2015), a także monografii (Cichocki, 2005; Nowak, 2005; Traba, 2010b; Korzeniewski, 2010).

W nurt ten wpisuje się recenzowany tom „Słowników Społecznych”, którego redakcja uznała za stosowne pochylić się nad tą ważką problematyką. Tym sposobem kwestia polityki historycznej trafiła do grona innych węzłowych zagadnień, które w ostatnich latach stały się obiektem zainteresowania redaktorów „Słowników”. Były

to: *Pedagogika religii* (t. 1), *Polityki publiczne* (t. 2), *Etyka polityczna* (t. 3), *Geopolityka* (t. 4), *Przedsiębiorczość* (t. 5), *Wielokulturowość* (t. 6), *Globalizacja i współzależność* (t. 7), *Studia kulturowe* (t. 8), *Bezpieczeństwo publiczne* (t. 9), *Spory moralne* (t. 10) oraz *Humanistyka współczesna* (t. 11). Dobór tematów nie stanowi przypadku. Intencja towarzysząca redaktorom serii przy każdorazowym określaniu wiodącego zagadnienia została *expressis verbis* wyartykułowana w powszechnie dostępnym opisie projektu oraz w słowie wstępnym do niniejszego tomu:

Przyjęte pola badawcze obejmują zagadnienia uznawane za szczególnie ważne w naukach humanistycznych i społecznych w XXI stuleciu, związane tak z pojmowaniem człowieka i jego otoczenia społecznego, jak i spraw politycznych oraz publicznych czy stosunków międzynarodowych. Ich analiza uwzględniająca różne podejścia badawcze pozwala pełniej zaprezentować problemy znajdujące zasadniczo w ramach jednej z dyscyplin i znakomicie poszerzyć horyzont poszukiwań podejmowanych przez wykonawców projektu. Każdy z nich szuka „klucza interpretacyjnego”, przy którego użyciu prezentuje najistotniejsze zagadnienia kojarzone z głównymi kategoriami – kontrowersyjnymi niekiedy lub budzącymi dyskusje wśród naukowców – wykorzystywanymi w poszczególnych polach badawczych decydujących o tytułach nadawanych poszczególnym tomom nowego a wielotomowego *Słownika społecznego* (*Słowniki Społeczne*, 2023; Pasierbek & Szlachta, 2023, s. 7–8).

Zadanie zgromadzenia zespołu autorskiego i opublikowania przedmiotowego tomu dwunastego zostało powierzone dwójce badaczy: Joannie Lubeckiej z Instytutu Nauk o Polityce i Administracji krakowskiego Uniwersytetu Ignatianum oraz Maciejowi Zakrzewskiemu afiliowanemu na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Redaktorzy omawianego tomu „Słowników” wywiązali się z powierzonego zadania z nawiązką, wszak udało im się do publikacji zaprosić grupę badaczy reprezentujących różne ośrodki naukowe z Polski. Wśród autorów znajdziemy naukowców (historyków, politologów, prawników, kulturoznawców, filologów polskich oraz specjalistów od stosunków międzynarodowych) m.in. z Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego,

Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Instytutu Pamięci Narodowej, Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, ale też jedną badaczkę afiliowaną na Uniwersytecie Wileńskim. Tom tworzą teksty, które wyszły spod pióra zarówno uznanych i cenionych badaczy reprezentujących różne dziedziny i dyscypliny naukowe, jak i mających mniejsze doświadczenie badawcze. Różnorodność w doborze autorów należy uznać za atut publikacji. Otóż z jednej strony czytelnik może zapoznać się z badaniami i perspektywą osób mających za sobą ogrom badań, a z drugiej – z punktem widzenia młodszych adeptów nauki. Na recenzowany tom składa się dwadzieścia artykułów poruszających tematykę polityki historycznej. Całość została podzielona na dwie klarowne części, które mają ułatwić potencjalnemu czytelnikowi odbiór opublikowanych artykułów. Pierwsza zawiera eseje „teoretyczne”, gdzie podjęto udaną próbę wytłumaczenia, jak definiować pojęcie polityki historycznej poprzez przybliżenie jej związków z różnymi wymiarami życia społeczno-politycznego. Część druga to zbiór studiów przypadków, gdzie laboratorium badawcze stanowią różne państwa i polityki historyczne tam uprawiane.

Tom otwiera esej wprowadzający autorstwa redaktorów Joanny Lubeckiej oraz Macieja Zakrzewskiego, którzy podjęli się odpowiedzi na pytania: Czy rzeczywiście władza ma wpływ na kształtowanie kolektywnej świadomości historycznej? Jaka jest rola samego historyka jako badacza (rzadziej dziejopisa) w tej korelacji? Autorzy słusznie zauważają, że udział badacza historii w kreowaniu polityki historycznej uzależniony jest od zaistniałego dystansu czasowego dzielącego historyka od opisywanych zdarzeń, od jego pozycji społeczno-politycznej wpływającej na jego perspektywę, a także od jego umocowania i usposobienia politycznego, religijnego, etnicznego oraz ekonomicznego. Po artykule otwierającym „Słownik” ogłoszono drukiem kilka tekstów, które umownie tworzą pierwszą – wspomnianą już wcześniej – „teoretyczną” część tomu. Zaproponowana struktura ma charakter przedmiotowy. Na wstępie poznajemy wywody, które stały się udziałem Rafała Chwedoruka, na temat polityki historycznej w ogóle. W tekście tym autor dokonał ciekawej konfrontacji pojęcia naukowego polityka historycznej z praktycznym, nie zawsze szlachetnym (dezawuuującym) wykorzystywaniem historii dla doraźnych i strategicznych celów politycznych. Swoje

wywody poparł m.in. analizą dyskursu, który wywiązał się przed laty w Niemczech, określanego jako tzw. *Historikerstreit* – jak zwykle się nazywać spór niemieckich intelektualistów na temat włączenia historii nazistowskich Niemiec do niemieckiej historiografii i narracji historycznej. Kolejne dwa eseje autorstwa Jakuba Greloffa i Filipa Musiała dotknęły zagadnienia relacji pomiędzy polityką historyczną a pamięcią – zarówno indywidualną, jak i zbiorową – lub niepamięcią oraz samą historią jako dyscypliną naukową. Dodam w tym miejscu, że dyscypliną silnie powiązaną z polityką państwa. Złożoności przedmiotowego zagadnienia dowodzą kolejne teksty poruszające wybrane ujęcia i korelaty polityki historycznej. Tym sposobem podjęto próbę omówienia aspektów aksjologicznych (Barbara Markowska-Marczak), prawnych (Anna Łabno) oraz kulturowych (Anna Winkler). Wartościowe uzupełnienie trzech wymienionych wymiarów stanowią eseje Arkadiusza Stempina i Barbary Markowskiej-Marczak (drugi tekst tej autorki na kartach „Słownika”), na łamach których uwypuklono znaczenie polityki historycznej jako narzędzia do kształtowania stosunków międzynarodowych i wreszcie znaczenia mediów oraz nośników kultury masowej w procesie kreowania polityki historycznej. Z wymienionymi esejami koresponduje tekst przygotowany przez Rafała Opulskiego, podejmujący tematykę, która – jak sam określił – „wywołuje spory nie tylko w debacie naukowej”, a mianowicie współzależności polityki historycznej i propagandy politycznej. Autor, mając świadomość wagi podjętego zagadnienia, w umiejętny sposób dokonał komparatystycznego zestawienia, wyłuskując kardynalne różnice pomiędzy obiema definicjami. Istotną płaszczyznę poruszył Jan Wróbel w tekście pt. *Polityka historyczna i „środowiskowa” w szkole – doświadczenie polskie po upadku komunizmu*, gdzie zaprezentował znaczenie polityki historycznej w szeroko rozumianej edukacji oraz w kształtowaniu tożsamości narodowej kolejnych pokoleń dzieci i młodzieży.

W mojej opinii na szczególne wyróżnienie zasługuje grupa tekstów poświęconych polityce historycznej uprawianej w innych państwach. Zastosowana komparatystyka pozwala mniej zorientowanemu czytelnikowi zaznajomić się w ogóle z zagadnieniem polityki historycznej i zrozumieć fakt, że debata wokół tej problematyki nie jest polską domeną, ale wręcz przeciwnie – zadomowiła się także w innych państwach. Ponadto zastosowana metoda porównawcza

pozycjonuje polski dyskurs w odniesieniu do bliskich nam geograficzne i kulturowo krajów europejskich i – szerzej – do wybranych społeczeństw azjatyckich. W tej umownej części „Słownika” znawcy problematyki omówili znaczenie polityki historycznej w Niemczech (Wojciech Kunicki), Francji (Kazimierz Michał Ujazdowski), Rosji (Łukasz Adamski), Ukrainie (Łukasz Adamski), Litwie (Katarzyna Korzeniewska), Izraelu (Aleksandra Gliszczyńska-Grabias), a także – co nad wyraz intrygujące – w odległych Chinach (Joanna Wardęga) oraz Japonii (Jakub Polit). Całość wieńczy tekst Michała Wenklera, w którym autor zaakcentował politykę historyczną Kościoła katolickiego.

Sposób przedstawienia poszczególnych polityk historycznych wzbudza autentyczne zainteresowanie. Czytelnik poznaje nie tylko współczesne uwarunkowania związane z przedmiotowym zagadnieniem, jak np. polityczne mity jako element budowania kolektywnej pamięci historycznej, ale również może poznać działalność instytucji państwowych odpowiedzialnych – jak to trafnie ujął Wojciech Kunicki w swoim eseju – „za powstawanie, kształtowanie i dystrybucję polityki historycznej”.

Za wyjątkowo trafny należy uznać koncept redaktorów, aby do poszczególnych esejów zaimplementować rozdział zawierający „analizę historyczną pojęcia” wraz z jego definicją. Tym sposobem poznajemy (niestety ze względu na ograniczenia ilościowe w wymiarze skrótownym) przebieg i efekty trwających nierzadko wiele dekad dyskursów prowadzonych wokół polityki historycznej m.in. na płaszczyźnie niemieckiej, francuskiej, rosyjskiej etc. Ponadto autorzy wyłuszczyli kwestie „ujęcia problemowego pojęcia” polityki historycznej. Każdy z tekstów zawiera usystematyzowane refleksje, wnioski i rekomendacje.

Konkludując, czytelnik, który sięgnie po tom „Słowników Społecznych” traktujący o polityce historycznej, będzie mógł skonfrontować dotychczasowe własne wyobrażenia oraz stan wiedzy na temat tego ważkiego zagadnienia z perspektywą widzianą oczyma autorów tomu. Co istotne – z perspektywą popartą niejednokrotnie uzasadnionymi wywodami teoretycznymi, zawansowanymi badaniami naukowymi, ale też (a może przede wszystkim) kluczowym na tym polu doświadczeniem badawczym. Niewątpliwym atutem wybranych esejów jest odniesienie się do efektów badań i trwającego nawet

kilkadziesiąt lat dyskursu prowadzonego w innych państwach, a nawet wyjście przy tym poza europocentryczne perspektywy i ujęcia.

Z pełną odpowiedzialnością można stwierdzić, że autorzy z nadatkiem sprostali postawionemu przed sobą trudnemu zadaniu omówienia, skądinąd budzącej w różnych środowiskach skrajne emocje, problematyki polityki historycznej. Oczywiście należy mieć świadomość dyskusyjności narosłej wokół przedmiotowej tematyki, jednakże po lekturze każdy z czytelników będzie mógł odpowiedzieć samodzielnie na pytania pojawiające się co pewien czas w debacie publicznej. Czy polityka historyczna wzorem polityki gospodarczej, zagranicznej, społecznej powinna być instrumentem w działalności państwa polskiego? Czy też wręcz odwrotnie – nauka humanistyczna powinna być całkiem wolna od wpływów państwowych i interesów narodowych? Śmiem twierdzić, że odpowiedzi mogą być niejednoznaczne i zniuansowane. W każdym razie rozważania zaprezentowane w recenzowanym tomie „Słowników Społecznych” dadzą potencjalnemu czytelnikowi odpowiednią podbudowę naukową, aby mógł lepiej zrozumieć złożoną problematykę i znaczenie pojęcia polityki historycznej.

Konrad Meus

<http://orcid.org/0000-0002-6865-2174>

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
konrad.meus@uken.krakow.pl

DOI: 10.35765/HP.2812

BIBLIOGRAFIA

- Cichocki, M. (2005). *Władza i pamięć. O politycznej funkcji historii*. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej – Wyższa Szkoła Europejska im. J. Tischnera.
- Kącka, K. (2015). Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania – przykład Polski. W K. Kącka, J. Piechowiak-Lamparska, & A. Ratke-Majewska (Red.), *Narracje pamięci: między polityką a historią* (s. 59–80). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kącka, K., Piechowiak-Lamparska, J., & Ratke-Majewska, A. (Red.). (2015). *Narracje pamięci: między polityką a historią*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

- Korzeniewski, B. (2010). *Transformacja pamięci. Przewartościowania w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Korzeniewski, B. (Red.). (2008). *Narodowe i europejskie aspekty polityki historycznej*. Poznań: Instytut Zachodni.
- Kosiewski, P. (Red.). (2006a). *Pamięć i polityka zagraniczna*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Kosiewski, P. (Red.). (2006b). *Pamięć jako przedmiot władzy*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Nowak, A. (2005). *Powrót do Polski. Szkice o patriotyzmie po końcu historii 1989-2005*. Kraków: Arcana.
- Nowinowski, S.M., Pomorski, J., & Stobiecki, R. (Red.). (2008). *Pamięć i polityka historyczna: doświadczenia Polski i jej sąsiadów*. Łódź: Instytut Pamięci Narodowej.
- Olszewski, E. (2013). Pamięć społeczna i polityka historyczna w programach polskich partii politycznych. *Srodkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 2, 67–97.
- Pasierbek, W., & Szlachta, B. (2023). Słowo wstępu. W W. Pasierbek & B. Szlachta (Red. serii), *Słowniki Społeczne*, t. 12: *Polityka historyczna* (Red. J. Lubecka & M. Zakrzewski, s. 7–8). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie.
- Traba, R. (2010a). Polityka wobec historii: kontrowersje i perspektywy. *Teksty Drugie*, 1-2, 300–319.
- Traba, R. (2010b). *Przeszłość w teraźniejszości. Polskie spory o historię na początku XXI wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Witek, P. (2011). Doktryna polityki historycznej – czyli dramat w kilku aktach. *Historyka*, 41, 83–108.
- Zieliński, K. (2022). Kilka uwag o polityce historycznej w Polsce. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*, 8(1), 163–187.

Netografia

- Słowniki Społeczne (2023, 20 grudnia). *O słowniku*. Pobrano z: <https://sloownikispoleczne.ignatianum.edu.pl/index.php/ss/opis> (dostęp: 04.03.2025).